

120. Tradisjon om militærvesenet

Den norske hær går tilbake til en ordinans fra 13. januar 1628. Det var en nasjonal hær, og det førte til at soldatene og andre militærpersoner ble en del av bygdesamfunnet. (De satte sitt preg på det).

For kompani- og korpssjefene ble det i følge kgl. reskript av 1791 utlagt sjefsgarder der disse skulle bo, og annet befal var også fast innkvartert lokalt. Offiserene var oftest utenbygdsfolk og skilte seg ut fra det vanlige bygdefolket. Derfor kunne de komme i motsetning til bygda, men de kunne også bringe nye impulser. Det kunne også soldatene. Noen av dem kom til å tjenestegjøre utenfor bygdas grenser, og de kom hjem med ny sed og skikk. Mange av våre fremste bygdehåndverkere lærte sitt fag mens de var ute i militærtjeneste. Verneplikten og uniformen viste seg også å bli en sosialt utjevne faktor i bygdelivet.

Militærvesenet var bygd opp på legdsystemet. Mannskap til hæren ble skrevet ut fra landdistriktene. I kyststrøkene ble det skrevet ut folk fra sjølegdene til sjøtjeneste. På den måten sikret orlogsflåten seg tilgang på erfarne sjøfolk og nasjonalt mannskap.

Fram til 1828 foregikk all opplæring av rekruttene på kirkebakken før og etter gudstjenesten. Senere tok man i bruk særskilte ekserserplasser; det kunne være en høvelig mo eller slette. Det ble liv på mønstringsplassen når ungguttene møtte fram for å eksersere.

Fra 1867 ble øvingene for hæren flyttet ut av bygda og konsentrert på mange av våre nåværende militære støttepunkter. For sjøforsvaret skjedde forandringen i innrulleringen etter lov om verneplikt og utskrivning av 12. oktober 1857.

1. Er det tradisjon om legdene i bygda? Hva kaltes hver legd, og hvilke gårder hørte til?

2. Til hvilke avdelinger ble soldatene fra bygda skrevet ut (artilleri, kavaleri, infanteri, jegerkorpset, gardeavdelinger eller skiløperavdeling)?

3. Hendte det at bygdas soldater ble kalt inn til tjeneste utenom den vanlige rutine, for eksempel til festningstjeneste eller tjeneste utenfor landets grenser?

4. Har militære avdelinger vært stasjonert i bygda for kortere eller lengre tid?

5. Er det tradisjon om krigshandlinger i bygda?

6. Har det vært varder eller andre former for militær varsling i bygda, og i tilfelle hva slag? Hette det varde eller vete, og hva kaltes de enkelte vardene/vetene?

7. Er det synlige minner etter festninger, skanser eller posteringer i bygda, eller er det tradisjon om slike? Fortell så utførlig som mulig om denne tradisjonen. Blir det tatt vare på disse minnene?

8. Var det særskilte ekserserplasser i bygda? Hvor lå de, og hva hette de?
Fikk de et eget folkelig navn etter at de ble tatt i bruk som ekserserplass?
9. Hvem eide disse plassene?
10. Var det et telthus (lagringshus for militært utstyr) på eller ved
ekserserplassen? Hva kaltes i tilfelle dette huset?
11. Står dette huset ennå og hva blir det brukt til? I tilfelle ikke, når ble det
revet eller flyttet? Hvor ble det i tilfelle flyttet hen, og hva ble det brukt
til?
12. Kjenner man til at det har vært konflikter mellom offiserer og menige, og
hva gjaldt konflikten?
13. Er det bevart annen tradisjon om eksersis, soldater og offiserer?
14. Er det tradisjon om hvordan kystvernet var organisert og virket, særlig i
krigstider?
15. Kjenner man til at det har vært marinestasjoner i nærheten?

16.Hvordan foregikk militæropplæringen i marinen?

17.Kjenner man navn på krigsfartøyer?

18.Er det tradisjon om marinens fartøyer og livet om bord, om offiserer, uniformer, håndvåpen og skyts?

19.Er det tradisjon om øvelser eller tokter?

20.Var det sjefsgard(er) i bygda?

21.Kjenner man andre garder der det bodde offiserer (både før og etter 1791)? Hvilke garder var i tilfelle det? Står noen av disse gardene enda?

22.Kjenner man navnet på de offiserene som bodde på sjefsgardene og/eller de andre "offisersgardene"?

23.Skilte sjefsgardene og "offisersgardene" seg ut fra de andre gardene i bygda, og på hvilken måte?

24.Kom offiserene til å sette merke etter seg som foregangsmenn eller ledere, for eksempel som foregangsmenn i jord- eller skogbruk, som byggmestre, arkitekter eller vegbyggere, i kommunestyret eller som stortingsmenn, eller på andre felter? Navngi de offiserene det gjelder.

25. Er det fortellinger i bygda om offiserer som satte seg ut med bygdefolket?

26. Like til 1804 var det skikk at kondisjonerte ble gravlagt under kirkegulvet. Er det tradisjon i bygda om at offiserene ble gravlagt slik i full uniform? Hvilke offiserer var i tilfelle det?

27. Kjenner man til at bygdegutter klarte å bli offiserer, og hvilken posisjon fikk de i bygdemiljøet?

28. Hvor bodde underoffiserene i bygda, og hvilket sivilt yrke hadde de?

29. Var det i nyere tid mange ledende personer i bygda som hadde gått underoffiserskolen?

30. De militære musikerne – tamburene – var ofte meget dyktige og mestret flere instrumenter. Hadde militærmusikerne noen innflytelse på musikklivet i bygda, og i tilfelle hvordan?

31. Var det vanlig at tamburene slo tromme i bryllup eller andre sammenkomster?

32. Kjenner man til spesielle steder der militærmusikerne øvet, og hvordan drev de øvelsene sine?

33. Vi vil gjerne vite hvordan soldaten brukte uniformen sin, om han brukte den

- under kirkeparader
- ved kirken på høytidsdager
- i gjestebud
- og ved eventuelle andre tilfeller.

34. Har man tatt vare på gamle uniformer, uniformsdeler eller andre effekter i bygda?

35. Regnet man militærvåpnene for bedre enn de sivile?

36. Kjenner man til at forsvaret har brukt våpen som var tilvirket lokalt?

37. Har man tatt vare på gamle militære våpen i bygda? Spørsmålet gjelder både håndvåpen og tyngre skyts om kanoner, mortere eller haubitsere.